

Побудова занять вимагає дотримання комплексу педагогічних вимог:

1. Навчальне планування.
2. Відповідна готовність вчителя.
3. Наявність технічної бази.
4. Дотримання санітарно-гігієнічних норм.

У подальших розвідках ми плануємо розробити програму уроків хореографії та експериментально перевірити її ефективність у системі загальноосвітньої початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данильченко С.І., Микитюк О.М. Анатомо-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку // Психологічний журнал. – 2002. – №3. – С. 31-39.
2. Яловецький В.С. Фізичний розвиток дітей з послабленим здоров'ям. – К.: Здоров'я, 1987. – С. 136.
3. Лещенко М. Введення у дивосвіт музики та хореографії // Мистецтво та освіта. – 1998. – №3. – С.58-63.
4. Ротерс Т. Мелодії рухів //Здоров'я та фізична культура. – 2005. – С. 6-7.
5. Хріпкова А.Г. та інші. Вікова фізіологія та шкільна гігієна: Посібник для студентів педагогічних університетів. – М.: Просвіта. – 1990. – С. 319.
6. Константиновський В.С. Вчити прекрасному. – М., 1973 р. – С. 147.
7. Верховинець В.М. Весняночка. – К.: Музична Україна. – 1989. – С. 343.

УДК 37.01

А.Л. Владимірова

ДИТЯЧИЙ ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР ПЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У даній статті розглядається проблема естетичного виховання учнів початкової школи засобами дитячого пісенного фольклору пестування.

This article deals with the problem of aesthetic primary school pupils upbringing with the means of the children's amusing folklore songs.

Постановка проблеми. Навчально-виховна робота загальноосвітньої школи охоплює різні види естетичної діяльності учнів. Розглядаючи суть естетичного виховання учнів початкової школи, необхідно вникнути в загальнолюдські цінності людства, які посідали вагоме місце у формуванні особистості в давні часи і є актуальними сьогодні. Найвпливовішими інститутами виступають сім'я, родина, колектив, суспільство, церква.

На жаль, сучасні умови життя усе більше сприяють стиранню з пам'яті народних пісень, які прагнуть до "...гармонійного співвідношення зображуваного з реальним, до судження про це реальне, ступінь пізнання і розуміння якого залежить від розвитку народного світогляду і художнього мислення" [2: 112] і якщо учні спілкуються з народною піснею випадково і без внутрішньої потреби, то така пісенна діяльність не багато чому навчить. А. Шевчук стверджує, що залучення дітей до художнього досвіду свого народу стає процесом співпереживання почуттів і думок, властивих мистецькому твору, і це є найважливішою, з погляду виховання, працею для дитини – "працею" душі.

У поетапному опануванні учнями початкової школи національного пісенного фольклору пестування виховуються естетичні почуття, мислення, дії набувають духовно-практичної активності, що спонукає дослідників до осмислення і вивчення існуючих резервів у сфері музичного фольклорного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея естетичного виховання учнів початкової школи засобами національного пісенного фольклору не є новою. Як показують результати

нашого дослідження, важливою є фіксація самого факту включення учнів у ту чи іншу фольклорну вокально-музичну діяльність. За словами І. Мацієвського – це “величезне, але й досить хитке багатство” [3: 44], яке можна множити, доносити до нових поколінь, а можна втратити остаточно. Опанування фольклорних пісенних скарбів одне з актуальних завдань, яке треба виконувати тактовно, з розумом.

Національний пісенний фольклор збуджує в учнях художню насолоду, дає змогу отримувати естетичні враження, розвиває, виховує і формує музичну культуру, яка буде супроводжувати їх все життя, а також передасться майбутнім поколінням. Прилучення учнів початкової школи до скарбниці пісенного мистецтва ідеальна тільки при “цілеспрямованій взаємодії учителя й учнів” [4: 9].

Формування у дітей та молоді естетичних ідеалів, потреб, ціннісних орієнтацій отримало авторську інтерпретацію в працях В.Бутенка, Є.Голобородько, Є.Квятковського, С.Мельничука, В.Кудіна, Є.Подольської, О.Рудницької, Г.Тарасенко та ін. Зокрема, слід відзначити композиторів України та української діаспори, які працювали на ниві масового музичного виховання XIX – XX століття (А. Вахнянин, В. Верховинець, С. Воробкевич, А. Казбирюк, Ф. Колесса, П. Козицький, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, В. Матюк, О. Нижанківський, Л. Ревуцький, Д. Сочинський, В. Сокальський, Я. Степовий, К. Стеценко та ін.), чиє мистецтво в поєднанні композиторського таланту і педагогічної майстерності є характерною рисою творчої особистості, а зміст, форми, методи роботи, запропоновані ними, заклали фундамент хорео-музично-поетичного та музично-естетичного виховання на Україні й зараз актуальні і використовуються в практиці сучасної школи XXI століття.

Завдання нашої публікації полягає у здійсненні критичного аналізу дитячого пісенного фольклору пестування як засобу естетичного виховання молодших школярів.

Результати нашого дослідження. На основі проведеного нами теоретичного аналізу та дослідно-експериментальної роботи можемо констатувати, що використання фольклору пестування не відповідає вимогам сьогодення. Досягнення розуміння народних традицій учнями молодшої школи не така проста задача, як здається на перший погляд, тому що вчителю необхідно самому знати і вміти показати характер пісні, властивий народній виконавській традиції того чи іншого регіону багатонаціональної України. Позитивом виступають: зустрічі з талановитими виконавцями фольклору, (інколи вони зустрічаються у сім'ях самих дітей, що є зв'язком поколінь), відео та аудіозаписи фольклористів, твори для слухання музики в загальноосвітній школі, знайомства з історією дитячої іграшки, народних костюмів, експонатами народно-прикладного мистецтва. На жаль, традиції народного співу відходять у минуле. Пісні народжувалися усно, передавалися від старших до молодших. У процесі побутування пісень змінювалися слова, наспіви, багато з них не збереглося. Сама форма народних пісень приваблює тим, що вони швидко запам'ятовуються на слух і наслідування. У спів можна включатися без спеціального розучування (короткий заспів, багато повторність заспіву й приспіву, свобода рухів, ритмічний рисунок, темп тощо).

Отже, в навчально-виховному процесі початкової школи значне місце повинен займати народний пісенний матеріал в усій своїй різножанровості, що допоможе глибше зрозуміти історичне минуле народу, побут, працю, звичаї, “боротьбу і прагнення, його психічний склад, мудру простоту і високу етику” [5: 32].

Пісня для заколисування дитини, один із поширених жанрів народної пісенної культури, які співають матері й бабусі над колискою чи, колишучи дитину на руках [6: 124].

Колісковим пісням притаманне – специфічні заспиви, приспиви, ритмічні повторення слів, звуків, звертань; асемантичні звукосполучення, елементи троїстості (сон, зростання, щастя), “мозаїчність”; переважання моностоф, діалогів, порівнянь тощо. Заколисати, приспати дитину, закликати сон, привернути або відвернути дію певних сил, виразити важливі національні моральні засади, плекати рідною пісенною мовою – невід'ємна частина життя кожної родини.

Коліскові виступають як твори зі стійким текстом, так й імпровізаційні. Науковці виділяють три групи цього жанру. Перша група – імперативні – побажання, звернення,

прохання; наспіви про дитину, її сон, харчування, про турботливих тварин і птахів, наприклад:

“Ой ну, коте, коточок,
Не йди рано в садочок.
Не полохай галочок –
Нехай зів’ють віночок
Із руточки, із яточки
Дитиночці до шапочки.
З хрещатого барвіночку,
З запашного васильочку”.

Друга група – оповідальні – почуття й думки матері, звертання до власної долі, наприклад:

“Спало дитя, спати буде,
Йому мати сторож буде,
А сестричка до помочі
Та як удень, так і вночі”.
“Полинули голуби,
Сіли, впали, загули,
Ви голуби, не гудіть,
(Ім’я дитини) не збудіть”.

Третя група – запозичені – твори літературного походження або запозичені з інших фольклорних жанрів. Героями виступають природний дивосвіт, людські персонажі, персонажі тваринного світу, наприклад:

“Ой баю, баю, баю,
Живе барин на краю.
Он ні бідний, ні богат.
Все по лавачкам сидят.
Кашка масліная,
Ложка крашеная.
Кашка льється, ложка гнеться” [7: 260].

“Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький,
Пізній бо час” (Леся Українка. Колискова (1890)) [8: 38].

Теми колискових пісень самі різноманітні: почуття, звертання до власної долі, роздуми, побажання, а також взаємини матері з дорослими людьми. Сюжети мають повчальні елементи: почуття, взаємини, уроки чесності, гумор, іронію, фантастику, нещирість.

Героями *жанру – родини* колискових пісень виступають міфічні істоти (Сон, Дрімота), поетичні образи, образ Матері, Діда, Бабусі, представники тваринного світу, а також сама колиска.

Отже, колискова пісня посідає особливе місце у формуванні музично-естетичних уподобань та духовно-етичному вихованні. Це джерело, “що витікає з віковичної мелодики українського народу”, через яке не тільки розумом, а й душею осягається глибина і розмаїття навколишнього світу в усій повноті.

Одна й та ж тематика – дитяча, родинна, соціально-побутова пов’язує колискові пісні з *жанром – родиною* забавлянок.

Забавлянки – це коротенькі пісеньки або віршики, поєднані із своєрідними вправами, які покликані підтримувати бадьорий настрій, зміцнювати дитину фізично [6:90]; напрочуд вдала і доцільна форма спілкування дорослих з дитиною, що є запорукою її нормального розвитку [9: 29]; Г. Довженок ставить колискові пісні та забавлянки в окремий розділ

“оскільки на відміну від решти творів цього виду їх виконавцями виступають дорослі, і призначені ці твори для найменших – немовлят та дітей, що лише починають опановувати мову” [9: 11].

Пестушки – *пісеньки* – *супроводи*, супроводжують різні дії з дитиною (гойдання, підкидання, ігри з пальцями та ін.).

Ці твори призначені активізувати рухливість дитини, розвивати пам'ять, викликати позитивні емоції, опановувати рідну мову. Самі назви говорять про дію, яку будуть здійснювати дорослі при спілкуванні з дитиною: “Валяй, коровай”, “Ладусі”, “Кую, кую чобіток” та ін. Наприклад, *погойдування дитини на нозі дорослого з наспівуванням*:

“Їхав, їхав пан, пан,
На конику сам, сам.
Гой-да, гой-да, гой-да-ша,
Розгулялося лоша”.

Різновидом забавлянок які поширені на Півдні, Лівобережжі та Центральній частині України виступають жартівливі пісеньки-забави. Різновидами виступають гуцикати, ататати, гопакати, лапатіти, чукикати, наприклад:

“Ой, чуки-чуканець, пішла Дунька у танець,
А за нею горобець, горобцева мати
Сидить на кілочку, пряде на сорочку.
А як спряде нитку та й пошіє свитку,
Як оставе три кінці, тай пошіє рукавиці”.

Ритмічний словесний супровід розвиває почуття ритму, пам'ять. (записано зі слів О.Сіренка, у 2002 р.), наспівується імпровізовано.

“Літатіта, лі-та-та, лапатіта, ла-па-та,
Лапата-патіта, тіта – лапатіта”.

Потішки наспівують перед тим, як кладуть дитину відпочити. Тексти подібні до колискових. Вони призначені для того, щоб заспокоїти й втихомирити дитину перед сном.

“Ой коточок, коточок,
Заховався в куточок,
Зловив собі мишку,
Сховав у запічку.
Мишка стала танцювать,
А (ім'я дитини) буде спать”.

Утішки спрямовані на заспокоєння дитини коли вона плаче, наприклад:

“Ой, (ім'я дитини), не плач,
Киця принесе калач.
Іде киця на мостику,
Несе калач на хвостіку”

Примовка – узвичаєна фраза, пісенька, вірш під час певної гри [10: 897]. Наприклад, примовляють дітям після сну, легенько проводячи рукою від маківки голови до підборіддя.

“Ось лісочок (волосся), ось полянка (чоло),
Тут горбочок (ніс), а тут ямка (рот).
Борідка (підборіддя).
Прокидайся, моя квітка”.

Примовлянки – наспіви виконують у різних ситуаціях, цілодобово: коли дитину вчать сидіти; коли дитину вчать стояти; коли дитину вчать ходити; коли дитина упаде; коли дитина плаче; коли дитину заохочують до якоїсь дії (плескання у долоні, клацання язиком та ін.), коли дитину заохочують до танцю; коли дитина прокидається; коли дитина лінується вставати; коли треба дитину збудити; коли дитина, прокинувшись, потягується; коли дитина вмивається; щоб дитина не поспішала їсти; щоб дитина не перебивала апетит; тому, хто гарно їсть; вередливим; неуважним; нечепурним; брехливим; шкодливим; перед читанням казки; щоб помиритися та ін.

Забавлянки виконуються жартома, грайливо, лагідно, в простій, доступній і зрозумілій для дітей формі.

Цікавим різновидом забавлянок є *повтори* (“Їде, їде пан, пан...”, “Зайчику, зайчику...”, “Печу, чечу...”, “Бім-бом, бім-бом...” та ін.).

Звуконаслідування являє собою невеличкі музично-поетичні твори, в основі яких лежать інтонації, уподібнені до звуків, які відтворюють голоси живих істот чи явищ природи [11: 47], відтворення голосом або технічними засобами природних і механічних звучань [10: 794].

Функціонально звуконаслідування в основному прикріплено до весняно-літнього циклу. Голоси людей у вигуках та звертаннях відображають спів птахів, виття вовка, кумкання жаб та інших представників фауни, що було притаманне ще в давні часи. “Пастуший дитячий вік” – час, коли діти допомагають своїм батькам пасти коней, овечок, качок та інших свійських тварин народжують твори, що не мають словесного тексту, а уподібнені до голосів живих істот або механічних звучань.

До особливого різновиду забавлянок, у яких навколишній світ розкривається за допомогою фантастичних образів, належать музично-поетичні твори – *дитячі пісні – казки*, які захоплюють дитину своїм змістом, розвивають уяву, мислення, музичний слух.

А). *Віршовані пісеньки-казочки* з елементами сюжетності мають невиважену просту мелодію: “Пішла киця по водицю”, “Танцювали миші”, “Два півники” та ін.

Б). *Кумулятивні пісні-казки* мають форму діалогу, які витримані у формі одного логічного ряду: “Ходить гарбуз по городу”, “Пташка маленька”, “Чого діду плачеш” та ін.

В). Естетичну насолоду й добрий настрій викликають *пісні-небилиці*. Український дитячий музичний фольклор має небагато зразків цього жанру.

Небилиця – це невеликий фольклорний твір із сатиричним або гумористичним змістом, побудований на каламбурі – дотепях, грі слів, прикладках, двозначності [10: 343, 805]. Ці твори допомагають учням логічно мислити, робити аналіз, зіставляти, порівнювати, наприклад, “Танцювала риба з раком”, “Що то в світі та за правда була”, “Ой що ж то за шум учинився” та ін.

Г). *Безконечні або надокучливі* пісні-казочки (*нескінчухи*) в жартівливому тоні передають малоімовірні події, про які проспівуються декілька разів без перерви. Ключовим моментом для нового повтору є запитання або ствердження і пропозиція:

“... Наша пісня гарна й нова,

Починаймо її знова ?...”

“Оце пісня ловка, ловка,

Ловка, та не вся:

Купив циган порося...”

Пестоші – ласкаві, ніжні дотики, поцілунки тощо, як вияв любові прихильності до кого-небудь [10: 621]. Г.Виноградов, дослідник дитячого фольклору, об’єднав твори, які виконують дорослі, пестячи немовля під назвою “поезія пестування”. У пестошах – *наспіваних віршиках*, простежуються мотиви – побажання (“бодай спало – щастя мало, бодай росло – не боліло ні голівонька, ні тіло”), мотиви – послуги (“і волики попасу, обідати принесу”, “галушечок наварю”, “подушечок застелю”), пестливі порівняння (“любє пташенятко”, “квітонька маленька”, “зіронька ясененька”).

Отже, ми розглянули *жанр-родину* забавлянок з *різновидами* і прийшли до висновку, що ця форма спілкування дорослих з дитиною є запорукою удосконалення її загальної духовно-практичної активності.

Здійснений нами аналіз зазначеної проблеми дозволяє зробити наступні *висновки*:

1. Національний пісенний фольклор пестування є важливим чинником естетичного виховання учнів початкової школи.

2. Сучасний стан використання національного пісенного фольклору пестування не можна вважати задовільним у силу того, що тематика не набула достатнього усвідомлення як серед працівників освіти, так і соціального середовища в цілому.

3. У навчально-виховному процесі використання творів національного пісенного фольклору пестування потребує конкретних змін психологічного, теоретико-методологічного та професійно-педагогічного змісту, а також відповідного дидактично-методичного супроводу. Лише за таких умов естетичне виховання виступить вагомим чинником формування особистості за законами краси. У перспективі передбачається обґрунтування педагогічних умов використання дитячого пісенного фольклору пестування у практичній роботі вчителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутенко В. Художньо-естетична освіта молоді як пріоритетний напрям діяльності сучасної школи: Зб. наук. пр. Пед науки. В. 42. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – С.161-164.
2. Українське народознавство в дошкільному закладі. Програма та довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів /За ред. А. Богуш. – 3-тє вид., стереот. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2005. – 84с.
3. Питання дослідження та збереження музичного фольклору Херсонщини / Упорядник І. Мацієвський / Ленінград, 1991. – Херсон. – 122 с.
4. Ростовський О. Методика викладання музики в основній школі. – Тернопіль: “Навчальна книга – Богдан”, 2000. – 230с.
5. Раввінов О. Уроки співів у першому і другому класах. Державне педагогічне видавництво “Радянська школа”. – К., 1959.
6. Потапенко О., Кузьменко В. Шкільний словник з українознавства. – К.: Укр. письменник, 1995. – 291 с.
7. Другальов В. “...Три шляхи широкії до купи зійшлися. Пісенний фольклор Херсонщини.” Херсон: Вид “Наддніпряночка”. – 276с.
8. Веселка. Антологія української літератури для дітей у трьох томах. Т. 1: Твори дожовтневого періоду. Для ст. шкіл. [Упоряд., літ. критич. нариси Б. Чайковського; Передм. д-ра філолог. наук І. І. Пільгука; Худож. оформл. І. М. Гаврилюка]. – К.: Веселка, 1984. – 551 с.
9. Довженок Г., Луганська К. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. – К.: “Наукова думка”, 1984. – 472 с.
10. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. – К.: Вид. “АКОНІТ”, 2007. – Т.1. – 928 с.
11. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. – Тернопіль: “Лілея”, 1998. – 78 с.

УДК 37(477):173

І.М. Вовкобой

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАСОБАМИ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧОСТІ М.Г.СТЕЛЬМАХОВИЧА

Статтю присвячено висвітленню проблеми виховання толерантності в сім'ї у творчому доробку М.Г.Стельмаховича.

Clause is devoted to disclosing of problems of education of tolerance in family in creativity M.G. Stelmahovicha.

Постановка проблеми. У поліетнічному середовищі особливо актуальним постає проблема толерантності. Адже здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, з розумінням ставитися до особливостей поведінки та способу життя інших людей – запорука мирного безконфліктного існування поряд як народів та держав, так і окремих індивідів різних етнічних груп.

Так як основні риси характеру особистості закладаються у сім'ї, слід звернути увагу на те, яким чином родинне виховання впливає на формування толерантності.